

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Курбанова Земфира Ибрагимовна</i> КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА	10-18
<i>Норов Шухрат Сувонович</i> УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА	19-25
<i>Холхужаева Юлдуз Уралбоевна</i> XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚЎРҒОН БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ	26-31
<i>Ochilova Oydinoy Rahmiddinovna</i> O'RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI	32-35
<i>Ergashev Mavlon Eshniyozovich</i> CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	36-40
<i>Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li</i> SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA)	41-44
<i>Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN O'RNI	45-50
<i>Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLAKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	51-55
<i>Нурметова Фазилят Илхомовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИ.....	56-61
<i>Рахманова Мавлуда Эркин қизи</i> ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ.....	62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Avlokulov Anvar Ziyadullayevich</i> HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH TARTIBI	67-71
<i>Исманов Иброхим Набиевич</i> ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА ИМКОНИЯТЛАР.....	72-81

Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI 82-88

Умаров Абдувахоб Турсунович

ЎУДУДЛАРИНИ БАҚҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАҚЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna

ANTROP TAMOIYIL HAQIDAGI FALSAFIY QARASHLARNING DINAMIKASI 98-102

Majitov Maxmud

MA'NAVIY TARBIYANING MA'RIFATLI SHAXS RIVOJIDAGI O'RNI 103-108

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

BARQAROR EKOTURIZMNI YARATISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA TABIAT BIRLASHISHINING IJTIMOY-FALSAFIY JIHATLARI 109-112

Vaxobova Dilfuza Roziqovna

ABU ABDULLOH RUDAKIYNING ADABIY – MA'NAVIY MEROSI G'ARB OLIMLARI TOMONIDAN O'RGANILISHI 113-119

Karimov Ulmasbek

TADBIRKORLIK FAOLIYATI VA TADBIRKORLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI 120-125

Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba

ETNIK-BAG'RIKENGLIK-MILLATLARARO MUNOSABATLARNI TARTIBGA SOLISHNING ASOSIY MEKANIZMI SIFATIDA 126-130

G'ulomov Obid G'ayratovich

GLOBALLASHUV SHAROITIDA - YOSHLAR MA'NAVIYATIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 131-134

Яздонов Зикирилло Шукуриллович

МОВАРОУННАХР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАЪСИРИ 135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Boboraimova Maftuna Asatullo qizi

XITOY VA INGLIZ TILIDA HURMAT KATEGORIYASINI IFODALOVCHI "MUROJAAT" LEKSEMASINING QO'LLANISHI 140-146

Xursanov Nurislom Iskandarovich

DRAMALARDA METOFORALARNING SOTSIAL XOSLANISHI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA) 147-151

Atadjanova Sevara Bekmurotovna

SAYOHATNOMA JANRINING GENEZISI VA TARAQQIYOTI 152-160

Каюмова Нодира Карим кизи

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА ... 161-166

<i>Мукумов Махмуд Худайбердиевич</i> ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтуна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссатуллаева Феруза Ражабовна</i> ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i> O'ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA'NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Xadicha Nuriddinovna</i> TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i> АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i> INGLIZ VA O'ZBEK NASRIDA "O'GAY ONA" OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i> METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG'LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i> "DIALEKT" VA "DIALEKTIZM" TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i> DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HORIJIIY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЎЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукурбавна</i> ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i> ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ	248-254
<i>Qurbonov Doniyorbek Davlat o'g'li</i> KONSTITUTSIYA VA QONUNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i> BO'LAJAK PSIXOLOGLARINING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i> IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbonova Nozima</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i> FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbonmurodov Egamberdi</i> YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i> LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i> AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i> FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.МОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i> ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i> THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i> O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024
Accepted: 15 June 2024
Published: 25 June 2024

Article / Original Paper

CORRELATION AND INTERACTION OF SUFI TRADITIONS IN MOWAROUNNAHR AND KHORASAN

Yazdonov Zikirillo Shukurilloevich

Urgut branch of Samarkand State University

Abstract. In this article, the sects, Sufi traditions, Sufi movements, ideas, and principles of the classical Sufism period, which influenced the social and spiritual life of Movarunnahr and Khorasan and developed in mutual connection, are analyzed.

Key words: Asceticism, Sufism, Futuvvat, Malomatism, Hurufism, Qalandarianism, Dervishism, Khanaqah, Takyakhana, Mutaswif, Qalandar, Sufi.

МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚЛИГИ ВА ЎЗARO TAЪСИРИ

Яздонов Зикирилло Шукуриллоевич

Самарқанд давлат университети Ургут филиали

Аннотация. Ушбу мақолада Мақолада Моваруннаҳр ва Хуросон ижтимоий-маънавий ҳаётига таъсир кўрсатган ва ўзаро алоқадорликда ривожланган тариқатлар, сўфийлик анъаналари, мумтоз тасаввуф даври сўфийлик ҳаракатлари, ғоялари, тамойиллари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: зоҳидлик, тасаввуф, футувват, маломатийлик, хуруфийлик қаландарийлик, дарвешлик, хонақоҳ, такяхона, мутасаввиф, қаландар, сўфий.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N22>

Жаҳон фалсафий тафаккури ривожда ахлоқий тафаккурни юксалтириш инсониятни маънавий таназзулдан қутилиш имкониятини яратган. Ўрта асрларда тасаввуф ва тариқатлар инсонни ўзига хос тарзда маънавий-ахлоқий ривожлантирувчи омил сифатида намоён бўлган. Маломатийлик ва қаландарийлик тариқатлари инсонни маънавий-ахлоқий тубанликларга ундовчи “нафс”, “кибр”, “риё” каби иллатларга қарши курашувчи “йўл” бўлиб қолмасдан, ўзида тасаввуфнинг мумтоз даври қарашлари, анъаналарини ўзига сингдирган, кишини руҳий маънавий оламини тарбиялаш хусусиятлари билан ҳам ажралиб турган. Шу нуқтаи назардан маломатийлик ва қаландарийлик ғояларининг ахлоқий камолот, инсоний бирдамлик, сабр-қаноат маънавий тараққиётга тарғиб қилувчи тамойиларини замонавий билимлар билан уйғунлаштириб бориш заруратини сақлаб қолмоқда.

Дунёнинг нуфузли илмий тадқиқот марказларида тасаввуф тарихи, маломатийлик, қаландарийликнинг ижтимоий, тарихий ва тасаввуфий моҳиятини ўрганиш бўйича олиб борилаётган фундаментал тадқиқотлар ушбу йўналишдаги тадқиқотларнинг илмий аҳамият юқори экалигини англатади. Маломатийлик ва қаландарийликнинг вужудга

келиши, тарқалиши ривожланиш омиллари, тараққиёт ва таназзули сабаблари Шарқ ва Ғарб олимлари томонидан ўрганилмоқда. Изланишларда маломатийлик ва қаландарийликнинг асл моҳияти, уларнинг тасаввуф тариқатларига таъсири, минтақавий хусусиятлари, амалий жиҳатлари билан боғлиқ масалаларнинг талқинидаги ноҳолислиklar, ёндашувларнинг нотўғрилиги, бу муаммони ҳаққоний, илмийлик тамойиллари ва ҳолисона ўрганиш, ушбу соҳада кенг қамровли комплекс илмий тадқиқотларнинг зарурлигини кўрсатмоқда.

Президентимиз Ш. Мирзиёев таъкидлаганларидек, “Ватанимиз ўз тараққиётининг янги босқичига қадам қўяётган бугунги кунда биз учун қадимий тарихимиз ва маданиятимизга оид янги илмий тадқиқотлар ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамиятга эга”[1.32;] Шу боис, тасаввуф тариқатларининг ўзаро алоқадорлиги, ғоявий илдизларининг ягоналиги, инсонпарвар мақсадларга йўналтирилган тамойилларининг жамиятимиз равақини мустаҳкамлашдаги конструктив аҳамиятга эга ғояларини тадқиқ қилиш заруриятини келтириб чиқармоқда.

Мовароуннаҳр ва Хуросон ўлкаларида ислом дини таълимотлари замирида зоҳидлик, тасаввуф, футувват, маломатийлик, ҳуруфийлик қаландарийлик, дарвешлик каби бир қанча ҳаракатлар, оқимлар, тариқатлар ва таълимотлар вужудга келиб одамларнинг онгига, тафаккурига таъсир кўрсатган. Инсонларнинг олам, Худо, табиат, коинот ҳақидаги қарашларининг такомиллашиб боришига, бу ўз ўрнида ўзини англашга эҳтиёжнинг ошиб боришига сабаб бўла борган. Юқоридаги таълимотлар орасида тасаввуф умуминсоний мазмун ва моҳияти билан улардан ажралиб турган. Бироқ мумтоз сўфийлик даври сифатида белгиланган ҳижрий II ва IV асрлардан кейин тасаввуф ва унинг айрим фирқалар, шайхларнинг хатти-ҳаракати салбий томонга ўзгариб, маъно йўқолиб борган. Тасаввуфга бағишланган энг нодир манбаларда бу ҳолат ҳақида фикр-мулоҳазалар билдирилган, сабаблари ва оқибати кўрсатиб ўтилган. Илк сўфийлик назариясига асос солган Абу Бакр Муҳаммад Калободийнинг “ат-таъарруф” асари тасаввуфга оид асарларнинг энг ишончлиси ҳисобланади. Унда “Ниҳоят маъно кетиб, ном қолди. Мутасаввиflikни тилда даъво қилганлар фаолиятлари билан тасаввуф йўлини бузиб, инкор этдилар. Сўфийликни халққа тушунтиришга қодир кишилар эса ҳақиқий моҳиятни яшириб, тасаввуфга ҳеч алоқаси йўқ нарсаларни унга олиб кирдилар. Натижада одамларнинг кўнглида тасаввуфга нисбатан нафрат уйғонди, виждонлар сўфийликдан совиди”[2.].

Ўрта асрнинг тасаввуф олимларидан бири Абу Наср Саррож фикрига кўра, ўзи яшаган даврдаги аксарият олимларнинг тасаввуфий маънолардан гапирганда ҳам, ўзларидан уларга нимадир қўшганларида ҳам асл моҳиятдан жуда узоқлашишган. Илк сўфийларнинг сўз, ҳол ва ваядларини уларнинг фарқли тарзда муболағалаб ўзларига нисбат берганлари, халқ орасида мавқе ва эътибор топишни мақсад қилиб олганлари тасаввуфни таназзулга бошлаган. Шунингдек, XI асрда ўзининг “Кашфул-маҳжуб” асари билан ном қозонган Абул Ҳасан Ҳужвирий фикрига кўра, асрдан-асрга умумий аҳвол ёмонлашиб борган, унинг замонда ҳақиқий тасаввуф илми йўқолиб кетган. Аҳмад Рифоий таъкидлашича, бугун тасаввуф ҳақида сўз юритаётганларга диққат билан назар ташласанг, уларнинг аксарияти зиндиқа, хорижий ва бидъат аҳлидан бўлганлигини кўрасан. Шунингдек, одамларнинг энг жоҳил, бадфеъл, ҳийлагар ва

шуҳратпарстлари ҳам шуларга ҳамкордирларки, улар зуҳд, узлат, сафо соҳибларига қарши ёмон гапларни тақашдан бошқа иш билан банд эмаслар.

Демак, сўфийлик таълимотларидаги таназзул маломийликнинг тарих саҳнасида чиқишига, ҳар қалай, замин ҳозирлаган дейиш мумкин. Маломатийлик тарихан таъхоналар, хонақоҳлар пайдо бўлиб, сўфийларнинг халқдан ажралганидан кейин вужудга келган деган қарашлар маълум маънода ҳақиқатга яқин дейиш мумкин. Бу ҳақиқат Маломатийлик ўзи нима?”, “Кимни чинакам маломатий киши?” деган саволларга жавоб топишга ҳаракат қилиш натижасида ойдинлашиб боради. Айни пайтда, маломатийликнинг вужудга келиши тарихи, мазмуни, моҳияти, амалий жиҳаилари хусусида ўртага ташланган фикр ва қарашлар баъзан бир-биридан анча узоқ бўлса, баъзан қарама-қарши мазмунга эга эканлиги аён бўлади.

Маломатийлардан сўфийларни устун қўйган ва бунинг исботини ҳам битиб қолдирган Шаҳобиддин Умар Суҳравардийга кўра, ҳақиқий маломатий томирларида ихлос завқи жўшган, том маъноси ила сидқу садоқатга эришган инсондир. Мухйиддин Ибн Арабийнинг таърифи ва эътирофига кўра, маломатийлар Ҳақ эранларининг олдинги сафида турувчилар. Ҳақиқий комиллик мартабасини эгаллаган зотлар ана шулар эди. Улар валоятнинг энг юқори даражаларига кўтарилиб билганлар. Ундан юқорида фақат нубувват мақоми бор. Шайх Акбар ислом пайғамбарини ҳам маломатий ҳисоблайди ва маломатийлик Аллоҳга яқинлик, яъни қоба қавсайн мақоми эрур, дейди.

Маломатийлик амалий моҳиятдаги бир маслак бўлганлиги боис, уни қабул қилган киши номига нафсга қарши курашмай, халқнинг таънаю маломатига парво қилмасдан, бу курашни ҳаётидаги энг катта маънавий курашга айлантириши шарт саналган.

Умуман маломатийлик ва қаландарийлик қандай ҳолатда бўлишидан қатъий назар Марказий Осиё халқлари маданияти тарихида ўзига хос ҳодиса сифатида хоҳ адабиётда, хоҳ халқ тилида, хоҳ тасаввуф олимлари асарларида бўлсин намоён бўлди. Ижтимоий маданият ҳаётда ижтимоий онга ўз таъсирини кўрста олди. Инсонларни нафснинг турли иллатларидан қутулиш, нафсни поклаш, ўз-ўзини доимий тафтиш қилиш, ўз “мен” ини танишга ундаган. Бу ўз ўрнида инсонни маънан юксалтиришга руҳий-маънавий, ахлоқий жиҳатдан тарбиялашга ўз ҳиссасини қўшган. Маломатийлик ва Қаландарийлик кўплаб манбаларда ҳаракат сифатида тилга олинади. Маломатийлик манбаларнинг таҳлилига кўра IX асрнинг иккинчи ярмида Нишопурда пайдо бўлганлиги, унинг асосий ғояси “нафс” ни тарбиялаш ва жисмни “риёзат” чекиб чиниқтиришдан иборат ҳисобланади. Маломатийлик IX асрда Нишопур тасаввуф мактаблари таъсирида Хуросонда вужудга келиб, зоҳидлик ҳаракати ҳисобланган унинг асосчиси Абу Солиҳ Ҳамдун ибн Аҳмад ибн Аммор Қассор (ваф. 884.) ҳисобланади. У Ҳорис Мухосибий (ваф. 857) қарашларига асосланди. Ҳамдун Қассор номи билан боғланган ушбу ҳаракат деярли барча Хуросон сўфийларига ўз таъсирини кўрсатган.[4.111;]. Маломатийликка мансуб тоифаларни турли замондош фирқа ва тоифалардан ажратиб турувчи жиҳатлари шуки, улар Аллоҳ ҳузурида “ихлос” га эришиш мақсадида “нафс” ни гуноҳлар, айб ишлар ва ноқис иллатлардан поклашга эътибор қаратганлар. Маломатийликнинг асосий тамойиллари ҳисобланган: махсус кийимга бурканиб олмаслик; жаҳрий зикрдан ҳафий зикрни афзал кўриш; мақсадсиз дарбадар юришдан қайтариш, ортиқча парҳезкорлик каби баъзи хусусиятлари ўрта асрларда

ўзига хос нуфузга эга бўлган нақшбандия тариқатига ўз таъсирини кўрсатган ва нақшбандийлик ушбу тамойилларни ўзлаштирилган, ўзига сингдирган. [5.155;].

Шиҳобуддин Абу Ҳафс Умар ас-Сухравардий ўзининг “Авориф ал-маориф” асарида маломатийлик ва тасаввуф аҳллари бир-биридан фарқли тоифалар сифатида баҳолаб “Маломатия ихлосга катта эътибор қаратадилар. Улар ўз ҳолатлари ва амалларини яшириш билан лаззатланадилар ва бунини “ихлос” деб биладилар. Ўз ҳолат ва амаллари намоён бўлиб қолиши, худди осий ўз гуноҳи очилиб қолгандек, уларни нафратлантиради. Маломатийлик ихлосга эришувни, уни мустаҳкам ушлаб туришни муҳим ҳисоблайди, суфийлар эса, ихлосда йўқ бўлиб кетишга ҳаракат қилади”[6.168;]. Ўз қарашлари изланишлари нуқтаи назаридан Абу Ҳафс ас-Сухравардий маломатийликни мустақил бир тоифа сифатида таърифлашни маъқул кўради. Унинг фикрига кўра Маломатийлик вакили ёки ўзини маломатий деб билган инсон ўз ҳолатини ўзгалардан яшириши, бу рашкнинг бир кўриниши. Кимки ўз маъбуби билан алоҳида қолса, уни бегона кўришини хоҳламайди. Ўз севгилисига бўлган севгисини бегоналар кўришидан нафрат қилувчи кимса, соф муҳаббатга эришади. Ушбу ҳолат шарафли бўлсада, суфий тутган йўлда бу иллат ва нуқсондир. Шу боис, маломатий мутасаввифдан олдинда ва суфийдан орқададир. Ас-Сухравардийнинг таърифига кўра, маломатий тасаввуф йўлига кирган мутасаввиф ва сайру-сулукда юксак мартабаларга эришган суфий ўртасига қўяди [7.140;].

Абдурахмон ас-Суламий “Рисола ал-маломатийа” асарида, маломатияни тасаввуфий мактаб сифатида ижобий баҳолайди. Ас-Суламий ўз асарида маломатияликнинг асосчилари сифатида Абу Солиҳ б. Ҳамдун б. Аҳмад б. ‘Аммор ал-Қассорни (ваф. 271/884 й.) нишопурлик Абу Ҳафс ‘Амр б. Салма ал-Ҳаддод (ваф. 270/886 й.) ва Са‘ид б. Исмо‘ил ал-Ҳайфийни (ваф. 298/910 й.) эслаб ўтади[8.34;].

Маломатийлар мўминлардан бирор зиёда нарсани билан ажралиб турмайдилар. Улар билан бозорларда юрадилар, одамлар билан гаплашадилар. Бирор киши уларни оммадан, халқдан ажралиб турганини кўрмаганлар. Яни бир фарз амал ёки оммадаги одатий суннат билан ажралиб турмаганлар. Улар Аллоҳ таоло билан мустаҳкам ҳолларида ажралиб турганлар. Риёсатга таъма қилишни билмайдилар, қалбларга рубубият истило қилгани учун ва уни остида ўзларини хор тутуганлари учун Аллоҳ ҳамма ватанларда уни билиб туради ва амаллар ва аҳволларидан унга қайси лойиқлигини билади. Улар ҳар бир ватанда ўзига муносиб муомила қиладилар. Улар энг юқори кишилар ҳамма манзиллардан ўтганлар ва кўрганлар. Аллоҳ дунёда халқдан пардаланган. Улар унга хосдирлар. Улар ўз сайидлари хижоби билан халқдан хижобланганлар. Улар парда орқасидадирлар, уларни сайидларидан бошқа халқдан ҳеч ким кўрмайди. Охират ҳовлисида Ҳақ субҳонаху тажалли қилади ва анавилар ўз сайидлари зуҳури билан зоҳир бўладилар. Сўфийлар омма халқдан дуолари хорқи одатлари ва хавотирга соладиган гаплари ва дуоларининг ижобати билан ажралиб турадилар. Булар бу ишларни ўз гумонларида фақат Аллоҳ таолодан деб биладилар. Бу ҳолда улар камдан кам ҳолда макр ва истидрождан саломат бўладилар. Маломатийлар бирор кишидан ажралиб турмайдилар, бас шариатнинг ҳаммаси маломатийлар аҳволидир. Бас маломатийлар тўғри илм соҳибларидирлар. Улар энг олий табақададирлар. Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, ўз нафсини маломат қилиш ва ўзидан қоникмаслик маломатийларга хосдир. Бироқ, бу фақат муридларга хос бўлиб шайхларга хос

бўлмаган. Улар маълум босқичларга етгандан кейин Ҳақ таолога бирлашиб кетилади деб ишонганлар.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, фалсафа тарихида маломатийлик ва қаландарийликнинг ўрганилиши маҳаллий ва хорижий олимларнинг эътиборидан четда қолиб келган. Маънавий-ахлоқий тамойиллари олам ва одам муносабатларидаги ёндашувлари, жамият маънавий ҳаётидаги хусусиятлари ўз даври ва кейинги давр олимлари томонидан қисман ўрганилгани бугунги кунда ушбу йўналишдаги тадқиқотларнинг методологик жиҳатларини бойитади. Марказий Осиё халқлари маданияти тарихи, тасаввуф ва тариқатларнинг илдизларини ўрганиш нуқтаи назаридан ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси.- Тошкент: "O'zbekiston", 2022.- Б.32.
2. Абу Бакр Калободий ат-аъарруф ли мазҳаби аҳлит-тасаввуф(тасаввуф аҳлининг йўли билан танишув)/ масъул муҳаррир.Ж.Раупов.-Тошкент: Азмир нашр принт, 2022.-Б.8.
3. Ҳаққулов И.Навоийга қайтиш.-Тошкент: "Фан", 2007.-Б.13.
4. Кныш.А.Д. Мусульманский мистицизм. –М.Диля.2001-С.106-111.
5. Кныш.А.Д. Мусульманский мистицизм. – Б. 111.; Акимушкин Ф. Ал-Маләматиййа // Ислам энциклопедический словарь. – Б.155.
6. عوارف المعارف شهاب الدين سهروردی N Бухоро давлат музей-қўриқхонаси, Хужжатлар фонди 21125/11. –Б.168.
7. Барака А. Ал-Ҳаким ат-Термизий ва назариййатуҳу фи-л-вилоя. Т. I. Б. 140.
8. Караматов Х.С. Аскетические и суфийские течения в Хорасане. – Б.34.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/4(4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).